

11 Eylül Sonrası Amerikan Şarkiyatçılığında Müslüman Kardeşler

Rumeysa Eldoğan*

Özet

Bu çalışmanın amacı Amerikan şarkiyatçılığında 11 Eylül'den sonra Müslüman Kardeşler temsilini analiz etmektir. Çalışmadaki ana argüman “Amerikan şarkiyatçılığı” şeklindeki kavramsallaştırma temelinde bugün Amerika'nın Doğu ile girdiği ilişkide şarkiyatçı düşüncenin halen üretim halinde olduğudur. 11 Eylül'ün Amerika ve Doğu ilişkisinde kilit bir tarih olması hasebiyle çalışma 11 Eylül'den günümüze olan süreç ile sınırlı tutulmuştur. Bu çerçevede öncelikle şarkiyatçılığın nasıl işlediği sorusu üzerinden Amerikan şarkiyatçılığında ne kastedildiği açıklanarak Amerikan şarkiyatçılığı ana hatlarıyla ortaya konulmuş, sonrasında ise 11 Eylül'ün Amerikan şarkiyatçılığında Doğu'yu görme ve tanımlama biçiminde ne gibi sonuçlara yol açtığına değinilmiştir. Amerikan şarkiyatçılığı ve 11 Eylül'ün Amerika'nın Doğu ile girdiği ilişkiye yapmış olduğu etkinin değerlendirilmesi ile çalışmadaki argümanın arka planı ortaya konulduktan sonra ise Amerikan şarkiyatçılığının yaslanmış olduğu ana kaynakların, bilimsel yayınların, analiz edildiği çalışmanın ana kısmına geçilmiştir. Bu kısımda Amerikalı uzman ve bilim adamlarının yayınlarında İhvan'a yönelik söylemler şarkiyatçılığın işleyiş basamakları temel alınarak analize tabi tutulmuştur. Yapılan söylem analizi neticesinde ise bilimsel yayınların dinamiğini verdiği Amerikan şarkiyatçılığında Müslüman Kardeşler'in şarkiyatçı düşüncenin yeniden üretimini destekleyecek şekilde tasvir ve temsil edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan şarkiyatçılığı, 11 Eylül, Müslüman Kardeşler, temsil

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi - reldogan@sakarya.edu.tr

The Representation of Muslim Brotherhood in American Orientalism After 9/11

Rumeysa Eldoğan*

Abstract

The aim of this study is to analyse the representation of Muslim Brotherhood in American orientalism after the September 11, 2001 attacks. Drawing on the conceptualization “American Orientalism”, the study argues that today Orientalist thought is still in production in the relationships of America with the East. Due to the fact that 9/11 is a key date in the relationship between America and the East, the study is limited with September 11 and after. In this context with regard to the question of how orientalism works, first American orientalism is introduced with its outlines. Then the implications of 9/11 for American orientalism are elaborated. With these explanations clarifying the background of the study’s main argument, main sources of the American orientalism, i.e., scientific publications, are analyzed. In the analysis, discourses on and around Muslim brotherhood in the publications of American academics and specialists are investigated in consideration of the basic tenets of Orientalism. As a result, the discourses analysis of American orientalism, which gains its dynamic with scientific publications, revealed that the description and representation of Muslim Brotherhood lends support to the reproduction of Orientalist thought.

Keywords: American orientalism, September 11, Muslim Brotherhood, representation

---

* Res. Asst. Sakarya University, Center for Middle Eastern Studies - reldogan@sakarya.edu.tr

Giriş

Tarihte “düğüm noktası” olarak değerlendirilebilecek olayların en temel özelliği, kendinden sonra yaşanan gelişmelerin okunma biçimi ve anlamlandırılmasında oldukça güçlü bir etkiye sahip olmalarıdır. Bu bağlamda 11 Eylül 2001 tarihi Amerika ile Ortadoğu bölgesi arasındaki ilişkilerin seyrinde önemli bir düğüm noktasını oluşturmaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan siyasetler, bilim adamları ve medya kuruluşları tarafından terörizm kavramı Ortadoğu’da bölgeselleştirilmiş ve bu kavram Ortadoğu’nun tarihinden, siyasetinden, kültüründen çok İslam ile ilişkilendirilerek sunulmuştur. Söz konusu tarihten sonra Ortadoğu bölgesine yönelik değerlendirmelerde en çok öne çıkarılan Müslümanların inanç ve yaşayışları ile terörizm arasında kurulan bağlantı olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihinden bu yana Ortadoğu bölgesi söz konusu olduğunda bölge ile terörizm arasında kurulan bu bağlantının en temel işlevi ise Amerika’nın bölgeye yönelik söylemlerini ve politikalarını meşrulaştıracak bir zemin oluşturmuş olmasıdır.

11 Eylül olayından sonra Amerika’nın Ortadoğu ile girmiş olduğu ilişki, bölgenin terör ve terörizm kavramları temelinde yoğun olarak tehdit odaklı sunulması ve bu sunu işlemi ile de Amerika’nın bölgedeki müdahaleci yaklaşımını haklılaştırması, Edward Said’in Şarkiyatçılık konusundaki düşünceleri temel alınarak sağlam bir analiz çerçevesine oturtulabilir. Zira Said’in Şarkiyatçılığın soy kütüğünü yapmış olduğu *Şarkiyatçılık* isimli kitabında temel iddiası, Şark’ın “Şarklaştırılmış” olduğuna inanıp da bunun yalnızca imgelemin bir gereği olarak ortaya çıktığını öne sürmenin ikiyüzlülük olacaktır.¹ Said’e göre Garp ile Şark arasındaki ilişki, bir iktidar, egemenlik ilişkisidir; derecesi değişen karmaşık bir hâkimiyet ilişkisidir.² Bu bağlamda 11 Eylül’den sonra Amerika’nın Ortadoğu’da artan müdahaleci gücü ve bunu bölgedeki terör tehlikesine yönelik söylemler ile gerekçelendirmesi, Amerika’nın Ortadoğu ile kurduğu ilişkinin Amerikan şarkiyatçılığı temel alınarak eleştirel bir okumasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada 11 Eylül sonrası Amerikan şarkiyatçılığı temelinde Amerika’nın Ortadoğu ile kurduğu ilişkinin örnekleme bağlamında da İslami hareketler bir adım öne çıkmaktadır. Zira 11 Eylül’den sonra Amerika’nın Ortadoğu ile kurduğu ilişki daha ziyade terör tehdidi üzerinden olmuştur ve

1 Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, 6. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 15.

2 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 15.

Ortadoğu’da terör sorununun ele alınmasında izlenen en genel yöntem de bu faaliyetlerin İslamcılık düşüncesi ile bağlantısı temelinde değerlendirilmesidir.

Toparlanacak olursa, bu çalışma 11 Eylül tarihinin Amerika ve Ortadoğu arasındaki ilişkilerde bir düğüm noktası olması kabulünden hareketle Amerika’nın bu tarihten sonra terör tehdidini öne çıkararak Ortadoğu ile kurduğu ilişkide Amerikan şarkiyatçılığına ait unsurların bulunabileceğini iddia etmektedir. Bu çerçevede öncelikle 19. yy’da Avrupa kökenli bir disiplin olarak kurumsallaşan şarkiyatçı geleneğin Amerikan biçiminin ortaya konulması adına şarkiyatçılığın “nasıl” işlediği sorusu üzerinden Amerikan şarkiyatçılığı ana hatlarıyla ele alınmıştır. Sonrasında ise çalışmanın ana kısmına geçilerek Müslüman Kardeşler hareketi Amerikan şarkiyatçılığının temel kaynakları olan bilimsel yayınlarda analiz edilmiştir. Burada analiz nesnesi olarak Müslüman Kardeşler’in seçilme sebebi ise söz konusu hareketin, 11 Eylül’den sonra terör ve terörizm konularının açıklanmasında temel sebep olarak gösterilen İslamcılık düşüncesinin doğuşunda ve yaygınlaşmasında etkin bir rol oynamış olmasıdır.

Amerikan Şarkiyatçılığında Kurgu, Kimlik, İktidar

Edward Said şarkiyatçılığın bir söylem olarak incelenmedikçe Batı kültürünün Şark’ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel ve imgesel olarak çekip çevirebilmesini hatta üretebilmesini sağlayan bu geleneğin anlaşılmasını olanaksız görmektedir.³ Burada “söylem” “Şarklaştırılmış Şark’ın süregitmesine”⁴ bağlı olan bir disiplin olarak şarkiyatçılık bağlamında düşünüldüğünde, şarkiyatçı söylemin birbirini besleyen üç aşamaya sahip olduğu söylenebilir. İlk olarak güçlü bir “anlamlandırma” aracı⁵ olan söylem, Batı ile Doğu arasındaki ayrımı başlangıç noktası olarak Doğu’nun “farklılığını” öne süren Batı’nın, değişen dönem ve koşullara rağmen daima Doğu’yu kendi bakış açısı ile “kurgulaması” Doğu’ya “farklılığı” temelinde bir kurgu giydirmesinde fonksiyon görür. Bu bağlamda şarkiyatçı söylemin ilk basamağında *Doğu bir kurgudur* önermesi yer almaktadır. İkinci aşamada ise “farklı” bir yer olarak işaretlenen Doğu’nun ötekileş-

---

3 Said, Şarkiyatçılık, s.30.

4 Said, Şarkiyatçılık, s. 251.

5 Söylem hakkında daha fazla bilgi için bkz. Roland Barthes, Çağdaş Söylenler, 2. Basım, İstanbul: Metis Yayınları, 1998, s. 186.

tirilmesi yer almaktadır ki burada da Batı “ne olmadığı” üzerinden *Doğu kurgusuna içkin olarak kendi kimliğini inşa eder*. Son aşamada ise Şarklaştırılmış Şark’ın Batı geleneğinde sürekli olarak yeniden üretilmesinde fonksiyon görenek şarkiyatçılığa birikimsel kimliğini kazandıran ve Doğu söz konusu olduğunda söylemsel bir tutarlılığın elde edilmesini sağlayan iktidar ilişkileri yer almaktadır. Burada ise *Batı’nın, Şark kurgusunu ve bu kurguya içkin olarak inşa ettiği Batılı kimliği işlevselleştirerek Doğu üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmesi ve iktidar ilişkilerini her dönemde yeniden üretmesi* söz konusudur.

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığını ortaya koyan birbiriyle bağlantılı bu üç önerme şarkiyatçılığın nasıl işlediği sorusuna bir cevap oluşturarak Batı’da farklı dönem ve koşullarda şarkiyatçı düşüncenin analizi ve tespitiinde yol gösterici olmaktadır. Ayrıca şarkiyatçı düşüncenin farklı dönemlerdeki analizi hususunda Said de, Batı’nın Doğu ile girmiş olduğu ilişkiye dayalı olarak yaşamış olduğu tecrübenin farklılığına değinmiştir.⁶ Bu bağlamda Amerikan şarkiyatçılığında Doğu temsiline analizi, Amerika’nın Doğu ile girdiği ilişki temel alınarak Amerikan şarkiyatçılığının nasıl işlediği sorusu ile sağlanabilecektir.

Said Amerikan şarkiyatçılığı ile Avrupa şarkiyatçılığı arasındaki farklılığı klasik şarkiyatçılığa has klişelerin Amerika’nın katkısı olan siyasi jargon ve sosyal bilim mütehassıslığı ile pekiştirilmesi ve böylelikle klasik şarkiyatçılığın Amerika’da ehlileşmesi, sıradanlaşması çerçevesinde açıklamaktadır.⁷ Zira Amerika için Şark, Avrupa için yüz yıllar boyu olduğu gibi geniş, kapsamlı bir mesele olmayıp daha çok bir yönetim meselesi ve siyaset sorunu olmuştur.⁸ Bu sebeple de Amerika’da Şark bilgisi filolojik araştırmaların kurucu işleminden geçmemiş, daha çok sosyal bilimci ve alan uzmanlarının bölge araştırmalarına dayalı olarak ortaya çıkmıştır.

Amerikan şarkiyatçılığının Doğu ile girilen tecrübeye bağlı olarak klasik şarkiyatçılıktan farklılaştığı hususlara değindikten sonra şarkiyatçılığın, işleyiş mantığı açısından Amerika’da aldığı biçimine bakılacak olursa ilk olarak Amerikan şarkiyatçılığında Doğu kurgusunun tehdit odaklı bir bakış temelinde şekillenmiş olduğu söylenmelidir. Amerikan şarkiyat-

6 Sut Jhally, “Edward Said on ‘Orientalism’”, Media Education Foundation Transcript, s.6.

7 Said, Şarkiyatçılık, s. 309.

8 Said, Şarkiyatçılık, s. 304.

çılığında tehdit odaklı bir kurguya dayanan Doğu temsilinin oluşumunda ise Arap-İsrail savaşları, 1973 petrol krizi ve 1980 İran Devrimi gibi Amerika'nın bölgedeki stratejik hesaplarını tehlikeye sokacak gelişmelerin şarkiyatçılığın özcü ve kategorileştirici süzgecinden geçirilerek resmedilmesi önemli bir rol oynamıştır. Zira yaşanan bu gelişmeler ile Doğu'nun Batı ve İsrail için tehlike arz eden yönleri İslam'ın siyasal yönünün "yorumlanması" ve Doğu'nun, her alanda dini öğretilerin hâkim olduğu bir bölge, Doğuluların da böyle bir toplumun baskıcı karakteri içinde hapsolmuş birer kurban olarak resmedilmesi suretiyle açıklanmıştır. Doğu'ya yönelik bu bakış da şarkiyatçılığın ikinci basamağını beslemiş ve İslamiyet temelinde dini öğretilerin kurbanı olarak resmedilen ve cihadi öğretiler ile "Dünyayı ele geçirirlerse onu yerle bir edecekleri"⁹ne yönelik söylemler üretilen Doğu halkı, "yeni Barbarlar"¹⁰ oldukları tezi temelinde "farklı" bir yer olarak işaretlenmiştir. Arapların "yeni Barbarlar" olduklarına yönelik bu tasvir de Amerika'yı Batı medeniyetinin temsilcisi olarak ortaya çıkarmış ve böylelikle geleneksel şarkiyatçılıkta ötekileştirme üzerinden gerçekleştirilen kimlik inşası ile "biz"- "onlar" dikotomisinin yeniden üretilmesi sağlanmıştır.

Kurgu ve kimlik basamaklarından sonra iktidar ilişkilerine bakıldığında ise Amerikan şarkiyatçılığında Doğu üzerindeki iktidar ilişkilerinin üretiminde güçlü bir kurumsal kudretin rol aldığı söylenmelidir.¹¹ Amerikan şarkiyatçılığının arkasındaki güç ilişkileri büyük ölçüde siyasiler ile bilim adamlarının Doğu imgeleri ve Doğu'ya karşı takınılacak politik tutum konusunda yaptıkları işbirliğine dayanmaktadır ve Doğu söz konusu olduğunda devreye giren bu güçlü kurumsal kenetlenme Amerika'nın Doğu karşısında söylem ve pratik alanda elinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Zira Doğu hakkındaki bilginin doğru ya da yanlış olmasından çok pratikteki etkisi ile ilgili olup aynı zamanda da hakikat iddiasının

---

9 Douglas Little, *American Orientalism*, The University of North Carolina Press, 2008, s. 31.

10 Dag Tuastad, "Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s)", *Third World Quarterly*, 24: 4, 2003, 591-599.

11 Said Amerikan şarkiyatçılığının yaslanmış olduğu kurumsal kudreti Amerikan şarkiyatçılığını Avrupa'dan farklı kılan en temel özellik olarak ele almakta ve bugün Doğu söyleminde etkili olması bakımından bu kurumsal güce ayrı bir önem atfetmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 320.

taşıyıcısı olan bilimsel söylemlerin¹² siyasiler tarafından Doğu politikalarını meşrulaştıracak şekilde kullanılmaları Amerika'nın Doğu karşısındaki iktidarını güçlendirmiştir.

Said şarkiyatçılığın, Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek ve onu yöneterek Şark ile uğraşan kurumlar temelinde çözümlenebileceğinin altını çizer.¹³ Bu çerçevede Amerikan şarkiyatçılığında Doğu'ya bakışı etkileyen faktörlerin, şarkiyatçılığın işleyişi temelinde ele alınması ile çizilen genel çerçeveden sonra, Said'in altını çizdiği kurumlar temel alınarak Amerikan şarkiyatçılığında 11 Eylül sonrasında Müslüman Kardeşler'in temsili bu çalışmanın belkemiğini oluşturacaktır. Söz konusu kurumlar Said'in "yeni-ihhtisaslaşmış biçem"¹⁴ olarak tanımladığı Amerikan şarkiyatçılığında üniversiteler ve Ortadoğu araştırma merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda bu çalışmada da Amerikan üniversitelerinde ve araştırma merkezlerinde 11 Eylül sonrasında Ortadoğu hakkında yazılmış kitap ve makaleler inceleme altına alınmış, bu yayınlarda Müslüman Kardeşler temsili Amerikan şarkiyatçılığı temel alınarak analiz edilmiştir. İncelenen yayınlarda Müslüman Kardeşler temsili şarkiyatçılığın işleyiş mantığını oluşturan kurgu, kimlik, iktidar basamaklarından hareketle çözümlenmeye çalışılmış, böylelikle Müslüman Kardeşler temsili ile bu basamaklar temelinde şarkiyatçı düşüncenin yeniden üretilip üretilmediği sorgulanmıştır.

11 Eylül Sonrası Amerikan Şarkiyatçılığında Müslüman Kardeşler Temsili

Edward Said'e göre, Amerikan şarkiyatçılığı ile geleneksel şarkiyatçılık arasındaki farklılıkların temelinde Amerikan şarkiyatçılığında Doğu bilgisi ve retoriğin geleneksel şarkiyatçılıkta olmadığı kadar güçlü bir kurumsal kudrete yaslanıyor olması yer almaktadır.¹⁵ Said, Şark'ın siyasi ve kültürel olarak baskı altında tutulmasını sağlayan bu kurumsal gücün kaynağı olarak da Arap-Şark dünyası hakkında yazarken bir ulusun verdiği yetkeyle

12 Stuart Hall, "The West and the Rest", Stuart Hall, David Held, Don Hubert ve Kenneth Thompson (Ed.), *Modernity: An Introduction to Modern Societies* içinde, Blackwell Publishers, 1996, s. 205.

13 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 13.

14 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 297.

15 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 320.

yazan Amerikalı bilim adamı ve Şark uzmanlarının çalışmalarına¹⁶ işaret etmiştir. Zira Amerikan şarkiyatçılığında Doğu bilgisi Amerika'nın bölgedeki siyasi, ekonomik çıkar ve kaygıları ile konjonktürel koşullar temelinde ortaya çıkan ihtiyaçlara bağlı olarak üretilmiştir ve bu bilginin üretiminde de Şark temsilcilerini çağın belirli kültürel, mesleki, ulusal, siyasal, iktisadi gereklerine cevap verecek şekilde sunan¹⁷ bilimsel çalışmalar kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda “bölge araştırmaları” çatısı altında “uzmanlar” tarafından yapılan ve siyasilerin söylem ve politikalarında onları yetkin ve donanımlı kılacak “yararlı” bilgiler üreten¹⁸ Doğu çalışmalarında, Doğu'ya bakışta bir düğüm noktasını oluşturan 11 Eylül'ün etkisinin analiz edilmesi bu tarihten sonra Amerikan şarkiyatçılığının de evrildiği yönün tayini açısından oldukça önemlidir.

11 Eylül'den sonra Ortadoğu hakkında yapılmış çalışmaların en büyük ortak özelliği, odak noktasına 1970'li yıllardan itibaren yükselişe geçen ve özellikle İran devrimi ile önem kazanan İslamcılık hareketini koymalarıdır. Bu bağlamda İslamcılık hareketini tarihi ve ideolojisi ile ortaya koymaya çalışan yazarların bu hareketleri değerlendirme kriterinin, 11 Eylül sonrası politik söyleme uygun olarak söz konusu hareketlerin terörizmle alakası, Batı'ya olan dostluk ya da düşmanlıkları olduğu görülmektedir. Ayrıca bölge ve İslami hareketlerin, Amerika'nın Ortadoğu'daki nüfuzunu gerekeleceği bir kaygı ile ele alınmış olmaları da incelenen bilimsel yayınlarda dikkat çeken bir diğer önemli ortak özelliktir. Son olarak incelenen yayınlarda dikkat çeken bir diğer nokta ise söz konusu yayınların tümünde de İslami hareketlerin ideolojik çıkış noktası ve İslami hareketlerin anlaşılması noktasında Müslüman Kardeşlerin temel referans olarak sunulmuş, birçoğunda da el-Kaide ile bağlantısı ve Batı karşıtı ilk fundamentalist İslami hareket olarak öne çıkarılmış olmasıdır.

Ulus ötesi bir organizasyon olarak tanımlanan Müslüman Kardeşler'e¹⁹ yapılan vurgunun temelinde bu örgütün geleneksel İslam'ı reddederek moderniteye alternatif olacak global bir sistem kurma stratejisine sahip ol-

---

16 Said, Şarkiyatçılık, s. 322.

17 Said, Şarkiyatçılık, s. 286.

18 Bu konuda Said, “Şarkiyatçılık siyaset üreticilerine danışmanlık eden Ortadoğu uzmanlarının içine, kişiliklerine işlemiş durumdadır” demektedir. Bkz. Said, Şarkiyatçılık, s. 335.

19 Albert Hourani, Arap Halkları Tarihi, 9. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 462.

duğuna²⁰ yönelik bir önerme yer almaktadır. Ayrıca İslam dünyasında ilk fundamentalist ve büyüklüğü ile etki alanı açısından da İslam'ı temel alan en önemli siyasi örgütlenme olarak görülen Müslüman Kardeşler²¹, Amerikalı bilim adamlarının Batı karşıtı İslami hareketleri anlama yolunda da başvurduğu temel organizasyondur. Nitekim incelenen kitaplarda da görüldüğü üzere Müslüman Kardeşler'in modernite ve emperyalizm karşıtı görüşleri temele alınarak, başta el-Kaide olmak üzere –faaliyetler konusunda ayırt edilmeksizin- tüm İslami hareketlerin de ideolojik olarak Müslüman Kardeşler ile bağlantılı olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Amerikalı bilim adamları tarafından yazılmış söz konusu kitaplarda Müslüman Kardeşler temsilinin analiz edilmesi, Amerikan şarkiyatçılığı temel alınarak 11 Eylül'den sonra şarkiyatçı düşüncenin analizi hususunda büyük bir önem taşımaktadır.

Bilimsel Yayınlarda Müslüman Kardeşler Kurgusu

11 Eylül'den sonra Amerikalı bilimsel yayınlar incelendiğinde hepsinde var olan ortak nokta, İslam ve Ortadoğu hakkında belli ön kabuller ile yazılmış olmalarıdır. Bu ön kabullerin en net şekli, Bryan Turner'in post-şarkiyatçı olarak nitelediği²² ve Georgetown Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler ve İslam Teolojisi dallarında profesör olan John Esposito'nun *Unholy War* isimli kitabının giriş kısmında görülmektedir. Esposito, İslam'ın neden diğer dinlerden daha militan olduğu, Kuran'ın cihat konusunda ne söylediği ve şiddet ile terörizmi destekleyip desteklemediği, Doğu ile Batı arasında bir medeniyet çatışmasının olup olmadığına yönelik soruları sorduktan sonra terörizmin kökenlerinin anlaşılması için İslam'ın iyi bir şekilde öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.²³ Görüldüğü üzere Said'in “Şarklılaştırılmış Şark”²⁴ olarak ifade ettiği, Doğu'nun Batı'nın Şark kurgusunun içerisine yerleştirilmesi durumu Esposito örneğinde de İslam'a te-

20 Bryan Turner, *Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State*, 1. Baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, xvi.

21 Daniel Pipes, *In the Path of God: Islam and Political Power*, New Jersey: Transaction Publishers, 2002, s. 208.

22 Bryan S. Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, 2. Basım, İstanbul: Anka Yayınları, 2003, s. 32.

23 John L. Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, New York: Oxford University Press, 2002, s. 11.

24 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 114.

rörizm kılıfının giydirilmesi ile vuku bulmuştur. Bu noktada Esposito'nun sorduğu sorular şarkiyatçı söylemdeki ontolojik sürekliliğin saptanması bakımından oldukça anlamlıdır. Zira İslam'ı sabit bir din olarak görmek yerine daha bütünsel ve tarafsız bir bakış açısına sahip olmaları ile tanımlanan “post-şarkiyatçıların”²⁵ içerisine dâhil edilen Esposito'nun, şarkiyatçı dogmalar²⁶ gereği bir “homo İslamicus”²⁷ varsayımından hareket ettiği aşikârdır. Bu bağlamda incelenen metinlerde Müslüman Kardeşler imgesi ile ilgili ilk söylenmesi gereken de yazarların temel olarak Şark'ın “öz”üne dair tortulaşarak “gerçeklik” haline getirilmiş kalıpsal yargılardan hareket ettiği

Tarih, siyaset, İslam ve sosyoloji gibi farklı alanlar kapsamında incelenen metinlerde teknik olarak göze çarpan en bariz ortak nokta belli ön kabuller ile kaleme alınmış olmaları iken, içerik olarak da söz konusu yazarların tümünün de Müslüman Kardeşler'i terörizmi besleyen ideolojinin anlaşılmasında ilk basamak olarak ele almaları dikkat çekmektedir. Sünni dünyada İslam hukukuyla yönetilen yeni bir İslami devlet kurma çağrısı olarak tanımlanan İslamcılık bağlamında Müslüman Kardeşler, bu ideolojinin yayılması ve yeni örgütlerin türeyişine ön ayak olması bağlamında en etkili İslami hareket olarak ele alınmıştır.²⁸ Bu bağlamda Müslüman Kardeşler'in, İslami hareketlerin tümünü analiz etmede Amerikalı bilim adamları tarafından temel referans noktası olarak gösterildiği görülmektedir.

Şarkiyatçı düşüncede kurgunun işleyişi ve genellenebilmesi, çok sayıda nesnenin daha az sayıda düzenlenebilir ve betimlenebilir tiplere indir-

---

25 Turner, Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, s. 32.

26 Said, Şarkiyatçılığın bugün de hala geçerli olan dogmalarının olduğunu söyler. Bunlardan ilki, akılcı, gelişkin, insani, üstün Batı ile sapskın, gelişmemiş, aşağı Şark arasında mutlak, sistemleşmiş bir farklılık olduğudur. Bir diğer dogma modern Şark'ın gerçeklerinden çıkarsanmış dolaysız kanıtlardansa Şark'a dair soyutlamaların, özellikle de klasik bir Şark uygarlığını temsil eden metinlere dayalı soyutlamaların yeğlenir olmasıdır. Üçüncüsü Şark'ın ezeli, ebedi, tek biçimli ve kendini tanımlamaktan aciz olduğu dogmasıdır. Dördüncü dogma da Şark'ın önünde sonunda korkulması gereken ya da edilgenleştirilerek araştırma ve geliştirmeye mümkünse doğrudan doğruya işgal edilerek denetim altına alınması gereken bir şey olduğudur. Bkz. Said, Şarkiyatçılık, s. 314-315.

27 Zachary Lockman, Hangi Ortadoğu?, 1. Basım, İstanbul: Küre Yayınları, 2012s. 132.

28 Noah Feldman, The Fall and Rise of the Islamic State, Princeton: Princeton University Press, 2010, s. 105.

generek genel özelliklerin abartılması ve böylelikle denetimli bir türeyişin sağlanması ile elde edilir.²⁹ Hazırda bekleyen genel kategorinin özel örneğe sınırlı bir hareket alanı tanınması³⁰ olarak da ifade edilebilecek olan denetimli türeyiş süreci, Müslüman Kardeşler örneğinde, hareketin diğer İslami örgütlerin prototipi³¹ olarak resmedilmesi ile görülebilmektedir. Müslüman Kardeşler üzerinden diğer İslami örgütlere yapılan genelleme, liderlerin “seçilmiş” söylemleri çerçevesinde hareketin sahip olduğu ideoloji temele alınarak yapılmıştır.

Said, şarkiyatçının temsil edici bir fragmanlar dizisiyle yeniden yayımlanan, tefsir edilen Şark’ı sunmak için “seçki” gibi özel bir türe gereksinimi olduğunu söyler.³² Nitekim Müslüman Kardeşler’in daha çok ideolojisi temelinde analiz edildiği kitaplarda da Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub’a ait söylemlerin farklı kitaplarda benzer seçkilerin yinelenmesi temelinde ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda incelenen kitaplarda her iki isme ait seçkilerden en çok ön plana çıkarılan, liderlerin Batı düşmanlığı³³, İslam’a dönüşü öncelikle³⁴ ve halifelığı geri getirmeye³⁵ yönelik söylemleridir. Tam da bu noktada şarkiyatçılıkta seçkinin sağladığı işlevsellik ortaya çıkmaktadır, zira hareketin en önemli ideologlarından olan iki ismin Batı karşıtı söylemleri, bu söylemlerin üretildiği dönem koşullarınca yorumlanmasını yahut örgütün farklı ülkelere dağılmış yapı ve faaliyetlerinin incelenmesini gölgede bırakmaktadır. Netice olarak da seçkiler dönemden, ekonomik, siyasi, toplumsal koşullardan bağımsız olarak “donmuş” kalıplar şeklinde yeniden üretilebilme imkânı bulmaktadır.

Kitaplarda ele alınan seçkilerden örnek vermek gerekirse Notre Dame Üniversitesi’nde hukuk profesörü olan Jimmy Gurule’nin, Seyyid

---

29 Said, Şarkiyatçılık, s. 129.

30 Said, Şarkiyatçılık, s. 112.

31 Bkz. Angel Rabasa ve Diğerleri, *The Muslim World After 9/11*, California: RAND Corporation, 2004, s.17 ve Ahmad S. Moussalli, “Two Discourses on Modern Islamic Political Thought: Fundamentalism and Modernizm” Daniel Brumberg ve Dina Shehata (Ed.), *Conflict, Identity, and Reform in the Muslim World: Challenges for U.S. Engagement* içinde, Washington: US Institute of Peace, 2009, s. 103.

32 Said, Şarkiyatçılık, s. 139.

33 Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, s. 61.

34 Feldman, *The Fall and Rise of the Islamic State*, s. 107.

35 Yvonne Yazbeck Haddad, “Islamic Perceptions of US Policy in the Middle East” içinde Karl Yambert, *The Contemporary Middle East*, 3. Basım, Boulder: Westview Press, 2013, s. 38.

Kutub'dan Müslümanlar üzerinde meşru olan tek yönetimin halifelik olduğu ve bunun haricindeki yönetimlerin devrilmesi gerektiğine yönelik yapmış olduğu alıntı dikkat çekmektedir.³⁶ Benzer şekilde Esposito da Kutub'un yaşanılan çağın cahiliye çağı olduğu ve İslam'ın, Kuran'ın özüne geri dönüş için mücadele edilmesi gerektiğini ifade eden söylemine yer vermiştir.³⁷ Bu konuda farklı bir örnek de Georgetown Üniversitesi'nde siyaset bilimci olan Angel Rabasa'nın *11 Eylül Sonrası İslam Dünyası* adlı kitabında Hasan el-Benna'ya ait seçtiği bir söylem üzerinden İslam'ın kendisini ve tüm İslami hareketleri genellemesi ile görülebilir. Rabasa, Müslüman Kardeşleri Batı'da ve Arap dünyasında en güçlü İslami organizasyon olarak tanımladıktan³⁸ sonra Hasan el-Benna'nın İslam'ı inanç, devlet, kılıç, kitap, yani yaşamın tümünü kapsayan bir yaşama biçimi olarak ifade ettiği söylemine yer vermiştir.³⁹ Benna'nın bu söylemini Müslüman Kardeşler'in radikal fundamentalist oldukları⁴⁰ tezine dayanak yapan Rabasa, Batı ve Arap dünyasındaki diğer İslami hareketlerin de radikal fundamentalist olarak nitelenmelerinin önünü açarken -çünkü öncesinde hareketi en güçlü İslami organizasyon olarak tanımlamıştır- aynı zamanda İslam'ın kendisini de bir ideoloji olarak İslamcılığa indirgemektedir.

1928'de bölgesel ve dünya konjonktürü açısından oldukça farklı bir dönemde kurulmuş, dünyada birçok farklı ülkede şubeleri ve farklı faaliyetleri olan bir organizasyonun, iki ismin "seçilmiş" söylemleri üzerinden salt ideolojik olarak fundamentalist bir örgüte indirgenmesi şarkiyatçılıkta kurgunun sağladığı işlevsellik göz önünde bulundurularak açıklanabilir. Zira kurgu, Şark'ın her türlü yabancılığının tercüme edilebilmesi imkânını sunar ve fundamentalist ideolojiye sahip İslami bir örgütün diğer tüm İslami örgütlerin prototipi olduğu söylemi, İslam'ın kendisinin fundamentalizm, şiddet ve terör ile ilişkilendirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Söz konusu yazıların 11 Eylül'den sonra belli bir kaygı ve toplumun zihninde oluşan sorulara cevap verme amacıyla da yazıldığı düşünülürse yapılan genelleme ve indirgeyici yaklaşım daha da anlaşılır olacaktır. Çünkü böylelikle İslami bir söyleme sahip el-Kaide'nin sorumlu tutulduğu 11 Eylül saldırıları tek

---

36 Jimmy Gurule, *Unfunding Terror: The Legal Response to the Financing of Terror*, Edward Elgar Publishing, 2010, s. 58.

37 Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, s. 43.

38 Rabasa, Benard vd, *The Muslim World After 9/11*, s. 17.

39 Rabasa, Benard, vd, *The Muslim World After 9/11*, s. 25.

40 Rabasa, Benard, vd, *The Muslim World After 9/11*, s. 25.

bir hedef –İslam’ın kendisi- gösterilerek “aydınlatılabilecektir”.⁴¹ Ayrıca bu söylem aynı zamanda Amerika’nın “tehdit” olarak algılayabileceği diğer İslami örgütleri de kolaylıkla fundamentalist ya da terörist olarak kapsal yargılar ile yaftalayabilmesinin önünü açmıştır.

11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında Müslüman Kardeşler temsili hakkında söylenebilecek en genel kanı, hareketin bölgesel ve zamansal olarak tüm farklılıklarının kapatılarak yalnızca liderlerin seçilmiş söylemleri üzerinden kurgulanmış olmasıdır. Kurguda “fark”ın üretilmesi ile asıl amaçlananın Doğu hakkındaki olgusal gerçekliğin söylemsel bir biçimlendirme ile “yararlı bilgi”⁴²ye dönüştürülmesi bağlamında Müslüman Kardeşler de bölgesel farklılıkları, farklı lider ve faaliyetlerinden ziyade yalnızca el-Kaide ile olan bağlantısı ve liderlerin ideolojik söylemleri çerçevesinde Batı düşmanlığını besleyen İslami köktenciliği savunan bir organizasyon olarak sunulmuştur. Şüphesiz bu noktada bu “sunu” işleminin bir diğer yüzü de Amerikan şarkiyatçılığının yaslandığı kurumsal kudret bağlamında bilim adamları, siyasiler ve Amerikan toplumunun olumlanan, haklılaştırılan, yüceltilen söylem, politika ve değerleri olmuştur.

Bilimsel Yayınlarda Müslüman Kardeşler Kurgusu ve Batılı Kimlik

Amerika’da şarkiyatçı düşüncenin Avrupa’da olmadığı kadar kurumsal bir kudrete dayanması⁴³ ve Amerika için Doğu’nun daha çok bir siyaset sorununa bağlı olması, Şark hakkında yapılan çalışmaların siyasilerin elini güçlendirecek, politikalarını haklılaştırarak onlara yetkinlik kazandıracak bir doğrultuda gelişmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede Doğu’nun farklılığının kurgusu ile okura bir “Şark” ve “şarkiyatçı” sunan geleneksel metinler de⁴⁴, Amerikan şarkiyatçılığı ile bu farklılığı kuramlar, sayısal veriler, tip-

41 İslam’ın İslamcılığa, İslamcılığın da şiddet ve terörü besleyen bir düşünce akımına indirgenerek İslami örgütler üzerine genelleme yapılması incelenen tüm kitaplarda el-Kaide ve Müslüman Kardeşler arasında kurulan bağlantı ile görülebilir. Bu konuda en ayrıntılı değerlendirmeyi Jimmy Gurule, bin Ladin’in üniversitede ders aldığı ve gençlik yıllarında tanıştığı Müslüman Kardeşler üyeleri ve onların görüşlerini değerlendirerek yapmıştır. Bkz. Gurule, *Unfunding Terror: The Legal Response to the Financing of Terror*, s. 29, 30.

42 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 171.

43 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 320.

44 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 296.

lere dayalı sınıflamalar, istatistik ve grafikler ile ispatlayan bilimsel metinlere evrilmiştir. Böylelikle Şark'ı betimleyen, temsil eden şarkiyatçı, onu Batılı kavram ve teoriler “kapsamında” ele alan uzman ve sosyal bilimci kimliğine dönüşmüştür. Bu bağlamda 11 Eylül'den sonra Amerikalı uzman ve bilim adamları tarafından Ortadoğu hakkında kaleme alınmış metinlerin ortak özelliği, şiddet ve terör yuvası olarak resmedilen bölge karşısında demokrasi, liberalizm, özgürlük ve eşitlik gibi değerlerin “öğreticiliğini” üstlenen Amerikalı kimliği öne çıkarmasıdır. “Biz” ile “onlar” arasındaki karşıtlıktan bağımsız olunamadan güçlenmiş, derinleşmiş, pekişmiş bir kimlik duygusunun⁴⁵ işaretleri olan bu metinlerde Müslüman Kardeşler ise, Amerika'nın bölgede demokratik dönüşümün sağlanması konusunda üstlendiği rolünü haklılaştıracak temsil biçimlerine dayanmaktadır.

Şarkiyatçılıkta Batı'nın Doğu'yu farklı bir yer olarak işaretlemek suretiyle onu ötekileştirerek kendi kimliğini “ne olmadığı” üzerinden kurma işlemi, metin analizlerinde kurgunun işleniş biçimi ile metine sinen Batılı temsil gücü ve yetkinliği çerçevesinde kendini göstermektedir. Nitekim Şark'a özgü davranışın, kavram ve imgelerin bilimsel çerçeveye yerleştirildiği, tanımlandığı ve analiz edildiği söz konusu metinlerde bu analiz biçimleri, temelde Şark'ı izleyen onu yargılayan ve bu yargısına kendi kimliğini karıştıran bir Batılıya ve onun “doğrulan” değerlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda incelenen metinlerde Müslüman Kardeşler temsili üzerinden Amerika'nın “kendilik deneyimini” kurması iki şekilde gözlenmektedir. Bunlardan ilki Amerikan değerleri ve sistemine karşı bir ideoloji ile ortaya çıkan Müslüman Kardeşler'in savunduğu şeriat sisteminin yedinci yüzyıla geri dönüş, cihat ve terör faaliyetlerinin yaygınlaşması ile eşdeğer tutularak ötekileştirilmesi ve böylelikle demokrasi, sekülerizm ve modernitenin doğrulanması şeklindedir. İkincisi ise iyi Müslüman-kötü Müslüman ayrımı temelinde Müslüman Kardeşlerin ılımlı kanadının demokratik değerlerle uyumlu politikalarının ön plana çıkartılması ile cihatçı örgütler karşısında olumlanması ve böylelikle yine Batılı değerlerin doğrulanması şeklinde kendini göstermektedir.

İlk olarak, Batı karşıtlığının İslam'ın özüne geri dönüşü önceleyen bir ideolojiye indirgenmesi çerçevesinde Müslüman Kardeşler'in ötekileştirilmesi örneği, Bernard Lewis'in *Foreign Affairs*'de yayımlanan *Freedom and Justice in the Modern Middle East* isimli makalesinde görülebilir.

---

45 Said, Şarkiyatçılık, s. 350.

Lewis, Ortadoğu’da demokrasinin gelişimi karşısında en büyük tehlike olarak İslami fundamentalist grupları öne çıkardığı bu makalesinde, bu grupları modernite ve demokrasiye olan düşmanlıkları ile tanımlayarak Müslüman Kardeşler’i de fundamentalist grupların en dikkat çekenini olarak sunmuştur.⁴⁶ Benzer şekilde Esposito da *Unholy War* isimli kitabında Kutub’un, Müslüman toplumların yaşadığı çağın cahiliye çağı olduğu, Batı sistemine karşılık bu cahiliye çağında Kuran’a, hadise geri dönülmesi gerektiğini ifade eden söylemine yer vererek, Müslüman olmayan hiç kimsenin bugün Müslümanlar için modern öncesi Ortaçağ fikirlerinin bu kadar önem taşıdığını anlayamayacağını ileri sürmüştür.⁴⁷ Bu konuda son bir örnek de Emory Üniversitesi’nde doçent olan ve çalışmalarını demokratik dönüşümler, İslam ve politika, karşılaştırmalı sosyal hareketler konuları üzerine yoğunlaştıran Carrie R. Wickham’ın *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt* isimli kitabından verilebilir. Wickham, ortak hedefleri İslami bir devlet kurmak olan reformist ve militan İslamcı grupların⁴⁸ şeriat yönetiminin geri getirilmesi konusunda Hz. Muhammed ve sahabeler dönemini örnek gösterdiklerini fakat İslami prensipler ile modern politik kurumlaşmanın nasıl birbiriyle uyumlu olacağı konusunda bir fikir geliştiremediklerini söylemiştir.⁴⁹

Yapılan alıntılar çerçevesinde görüleceği üzere Lewis, Müslüman Kardeşler’in Batı karşıtlığını temele alarak fundamentalizm ve demokrasi ikiliği çerçevesinde “onlar” ve “biz” arasındaki karşıtlığı yinelemiştir. Kutub’dan seçtiği bir alıntı üzerinden Müslüman olmayanların -Batılıların- Müslümanların İslam’ın özüne dönüş konusundaki isteklerini asla anlayamayacaklarını ileri süren Esposito ise Doğu-Batı arasındaki “ileri-geri/ gelişmiş-az gelişmiş/ modern-pre-modern” gibi klasikleşmiş karşıtlıkları yinelemiştir. Wickham da İslami prensipleri Batı modernitesinin karşısına yerleştirerek, İslami grupların düştüğü çelişki üzerinden modernizmi evrensel norm olarak kuran söylemi pekiştirmiştir.

46 Bernard Lewis, “Freedom and Justice in the Modern Middle East”, *Foreign Affairs*, Vol. 84, Nu.3 (May-June 2005), s. 48.

47 Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, s. 43.

48 Wickham, kitabında Müslüman Kardeşler’i bu grupların her ikisine de dâhil ettiği için bu örnek verilmiştir.

49 Carrie Rosefsky Wickham, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, Columbia: Columbia University Press, 2002, s. 114.

İkinci olarak, incelenen metinlerde Amerikan değerlerinin ve kimliğinin yüceltilmesinde iyi Müslüman-kötü Müslüman ayrımının kullanılmasına geçilecek olursa, ilk olarak geleneksel şarkiyatçılıktaki dışsallaştırmaya bir gedik açan bu yaklaşımın 11 Eylül'den sonra yaygınlık kazandığı söylenmelidir. Nitekim Amerikan bilim adamları ve siyasilerin yapmış olduğu bu sınıflama, İslami grupları Amerika'nın ötekileştirdiği terörist, cihatçı, şeriat yanlısı, fundamentalist ve Batı sistemine düşman gruplar ile Batı değerlerine ve sistemine uyumlu, modernleşme sürecine katılan, din ve siyaseti birbirinden ayıran gruplar arasında bir seçim yapmak durumunda bırakmıştır. Şüphesiz bu yaklaşımın en temel sonucu da Amerika'nın kutlanan kimliği çerçevesinde mutlak bir değer sisteminin kurulmasıdır. Bu bağlamda incelenen metinlere bakıldığında Müslüman Kardeşler'in Batılı değerlere sahip çıkan bir portrede sunulmasına örnek olarak Amerikalı entelektüel ve siyaset bilimci olan Robert S. Leiken ile araştırmacı Steven Brooke'un kaleme aldığı yazıdan yapılan şu alıntılar oldukça anlamlıdır:

“Müslüman Kardeşler'in ılımlı ve Amerika'nın müttefiki olabilecek bir konumda yer alması, onların global cihadı reddederek demokrasiyi kucaklaması ve bu özelliklerinden dolayı da cihatçıların nefretine sebep olmaları dolayısıyla... Müslüman Kardeşler'in ılımlı kanadında ön plana çıkan Hudaybi, Seyyid Kutub'un görüşlerine karşı çıkararak hoşgörülü bir vizyon benimsemiştir... Cihatçı kanadın temsilcisi olan Zevahiri'nin 'Filistinli olsun ya da olmasın hiç kimsenin kâfirler tarafından işgal edilen Filistin'i terk etmeye hakkı yoktur' söylemine karşın Müslüman Kardeşler Hamas'ın Yahudi Devleti'ni tanıması konusunda isteklidirler...”⁵⁰

Benzer şekilde ABD dış politikası, Ortadoğu, İslam ve Batı dünyası ilişkilerinde uzman, akademisyen olarak tanımlanan Fawaz Gerges⁵¹ de *The Far Enemy: Why Jihad Went Global* isimli kitabında cihatçı örgütler ile Müslüman Kardeşler arasında bir ayrım yapmıştır. Gerges, el-Kaide gibi radikal örgütlerin Müslüman Kardeşler'i demokratik değerlere sahip çıktığı ve seküler rejimlerle işbirliği yaptığı için itibarsızlaştırma çabasının

---

50 Robert S. Leiken ve Steven Brooke, “The Moderate Muslim Brotherhood”, Foreign Affairs, March-April 2007, <http://www.foreignaffairs.com/articles/62453/robert-s-leiken-and-steven-brooke/the-moderate-muslim-brotherhood>

51 http://tr.wikipedia.org/wiki/Fawaz_Gerges

da bulduklarını belirterek iki grubu birbirinden ayıran temel değişkenin Batılı değerler olduğuna dikkat çekmiştir.⁵²

Bu konuda son olarak oldukça dikkat çekici olması açısından bir örnek de Esposito'dan verilebilir. İslam konusunda büyük genellemeler yapan ve ön kabullerden hareket eden Esposito, *The Future of Islam* kitabında “Doğru İslam Aşırı İslam” başlığı altında İslam’ın ılımlı kanadını aşırı gruplardan ayıran bir tavır takınmıştır. Yusuf el-Kardavi’den alıntılar yapan Esposito, onun eski bir Müslüman Kardeşler üyesi olduğunu belirttiğinden sonra militan İslam’a karşı çıkan, İslam’ın orta yol olduğunu vurgulayan ve ılımlı İslam’ın önemini altını çizen görüşlerine yer vermiştir.⁵³

Esposito ve diğer örneklerden de görüleceği üzere Müslümanların “iyi-kötü” olarak sınıflandırılması temelde somut bir öze sahip oldukları varsayılarak yapılmış ve barışçıl gruplar ile terör yanlısı grupları birbirinden ayıran tek çizgi modern ve Batı ile uyumlu olmaya indirgenmiştir.⁵⁴ Bu indirgeme işleminin şarkiyatçı söylem açısından önemi ise Müslümanları iyi-kötü diye kendi değerleri temelinde dilediğince sınıflandıran Amerikan bilim adamları, bu sınıflandırma işlemi ile hem kendi değer ve politikalarını olumlama ve haklılaştırma fırsatını bulmuş, hem de bu kimliğin kullanışlılığı ve yetkesi bağlamında Amerika’nın Doğu üzerindeki söylem ve iktidarına meşruiyet kazandırmıştır.

Said, şarkiyatçılıkta tüm Arap Şarklılar’ın, Batılı’nın Şark’ın özünü yeniden yakalayacağı özel bir Batı-Şark karşılaştırmasına uyarlanmak zorunda olduklarını söyleyerek⁵⁵ Batılı kimliğin inşasında şarkiyatçı düşüncenin önemine dikkat çekmiştir. Bu kimliğin belirlenmesindeki ana etkenin de Doğu ile kurulan tarihi ve güncel deneyim olduğu göz önüne alınırsa, 11 Eylül’den sonra Amerika’nın Müslüman Kardeşler temsilinin de demokrasi ve liberalizm gibi Batılı değerlere karşı çıkan fundamentalist bir örgüte yahut bu değerlere olumlu bakan ılımlı İslamcı bir gruba dayanmakta olduğu görülmektedir. Bu noktada önemli olan ise özcü bir bakış

52 Fawaz A. Gerges, *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*, Cambridge: Cambridge University, 2009, s. 111-112.

53 John L. Esposito, *The Future of Islam*, New York: Oxford University Press, 2009, s. 100.

54 Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman Kötü Müslüman*, 1. Basım, İstanbul: 1001 Kitap Yayınları, 2005, s. 26.

55 Said, *Şarkiyatçılık*, s. 259.

açısıyla sunulan her iki yaklaşımın da Batı'nın "ötekisi" olan ve Batı'yı "örnek alan" gruplara işaret etmek suretiyle Batı'nın Doğu'yu kendi hitabet sınırları içerisinde tutmasına ve iktidarını yeniden üretebilmesine hizmet ediyor olmasıdır.

Bilimsel Yayınlarda Müslüman Kardeşler Kurgusu ve Batılı Kimlik Üzerine Kurulu Güç İlişkileri

Said, başka halklar ve başka zamanlar hakkında anlayış, duygudaşlık, özenli inceleme ve çözümleme sayesinde edinilen bilgi ile kendini olumlama seferberliğinin, savaş severliğinin ve düpedüz savaşın bir parçası olan bilgi arasında bir ayırım yaparak bu ayırımı, birlikte yaşamayı ve ufukları insanca genişletmeyi hedefleyen anlama iradesi ile denetlemeye ve dışsal hâkimiyete yönelik hükmetme iradesi arasına yerleştirir.⁵⁶ Said'in şarkiyatçılıkta bilgi alanı ile iktidar ilişkileri arasındaki döngüsel ilişkiye dikkat çektiği bu söylemi, 11 Eylül sonrası süreçte Amerika'nın Ortadoğu politikası bağlamında düşünöldüğünde oldukça anlamlı neticelere ulaşılmaktadır. Nitekim Amerikan şarkiyatçılığına dinamiğini kazandıran, bilim adamları ile siyasilerin paralel söylemlerinin üniversitelerden, özel şirketlere, popüler kültüre, bilimsel yayınlara, medya ve think tank kuruluşlarına kadar birçok farklı kurum tarafından "üretimi" ve "dağıtımındır". 11 Eylül sonrasında da Amerika'nın Ortadoğu politikası ve iktidar ilişkilerinin yeniden üretimi, söylemin kenetlenmesinde rol alan bu güçlü kurumsal yapılanma temelinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Amerika'nın kendi değerlerini olumlama ve terörle savaş adı altında Ortadoğu'daki nüfuzunu gerekçelendirme konusunda üretilen bilginin, Müslüman Kardeşler üzerinden de siyaset, sosyoloji ve sosyal teori gibi farklı alanlardan incelenen bilimsel yayınlarda yeniden üretildiği görölmektedir.

11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında, iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde rol alan söylemlerin, Müslüman Kardeşler temsili üzerinden tespit ve analizine geçmeden önce saldırılar sonrası Amerika'nın Ortadoğu politikası ve söylemlerine yer vermekte fayda vardır. Nitekim Amerikan şarkiyatçılığına yön veren, siyasiler ile bilim adamlarının Doğu imgeleri ve Doğu'ya karşı takınılacak politik tutum konusunda yaptıkları işbirliğidir. Bu işbirliği temelinde Amerika'nın şarkiyatçılığa

---

56 Said, Şarkiyatçılık, iv.

getirdiği siyasi uzmanlık jargonu⁵⁷ gereğince, Amerika'nın Ortadoğu politikasının analizi bilimsel yayınların değerlendirilmesinde de yol gösterici olacaktır. Bu bağlamda ilk söylenmesi gereken, 11 Eylül'den sonra Amerika'nın Ortadoğu politikasını belirleyen temel etkenlerin terörle savaş ve demokrasi inşası olduğudur.⁵⁸

11 Eylül'den sonra Amerika-Ortadoğu ilişkilerinin gelişiminde terörle savaş politikasının önemli bir yeri vardır. Zira 11 Eylül sürecinde siyasetlerin söylemlerine bakılacak olursa, söylemsel bir inşa olduğu görülen “terörle savaş” ifadesinin şarkiyatçılıktaki ben-öteki ayrımını “eşitlik, özgürlük, adalet, insan hakları” gibi süresiz değerler üzerinden yeniden kurarak keskinleştirdiği görülmektedir.⁵⁹ Bu bağlamda George W. Bush'un 20 Eylül'de yaptığı ulusa sesleniş konuşması, 11 Eylül sonrası Ortadoğu'da iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde rol alan söylemleri içermesinden ötürü oldukça önemlidir. Bush bu konuşmasında teröristlerin aslında Amerikalıların hayatlarına değil hayat tarzlarına karşı bir cinayet işlediklerini öne sürerek bu bağlamda terörle savaşın da ilerleme, çoğulculuk, özgürlük ve hoşgörüyü inananların savaşı olduğunu belirtmiştir.⁶⁰ Teröristleri ise İslami aşırıcular olarak tanımlayan Bush, bu kişilerin Amerika'nın özgürlüğü, refah ve zenginliğinden nefret eden, İsrail'i Ortadoğu'dan çıkartmak ve Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkelerde yöneticilerini devirmek isteyen kişiler olduklarını söylemiştir.⁶¹

Bush'un özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerlerin “aşırı İslamcı” ideolojiye sahip teröristlere karşı savunusunu üstlenen bu söylemleri, Amerika'nın 11 Eylül'den sonra Ortadoğu politikasını belirleyen ve güç ilişkilerini pekiştiren bir yapıya sahiptir. Ayrıca bu söylemler, Amerika'nın demokrasi inşası adı altında ilk örneği 2003'te Irak'ta görülen askeri müdahalesi ile siyasi müdahalelerini ve genel olarak Ortadoğu'daki nüfuzunu haklılaş-

57 Said, Şarkiyatçılık, vi.

58 Abdeslam M. Maghraoui, “American Foreign Policy and Islamic Renewal”, Daniel Brumberg ve Dina Shehata (Ed.), Conflict, Identity and Reform in the Muslim World içinde, Washington: US Institute of Peace, 2009, s. 49.

59 Ty Solomon, “Time and Subjectivity in World Politics”, International Studies Quarterly, 2013, s. 7.

60 “President Bush Addresses the Nation”, 2001, http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

61 “President Bush Addresses the Nation”, 2001, http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html

tıran bir içeriğe de sahiptir. Bu bağlamda 11 Eylül'den sonra Amerikalı bilim adamları tarafından yazılmış siyaset, sosyoloji, tarih ve sosyal kuram kitaplarının da en önemli özelliği, “terörle savaş” ifadesinin içini dolduran söylemleri disiplinler arası bir alanda bilimsel olarak gerekçelendirilmiş, çözümlenmiş ve ispatlanmış görüntüleriyle sunmuş olmalarıdır.

İlk olarak bilim adamlarının yazınlarında İslami hareketler üzerine yapılan teorik açıklamalara bakılacak olursa, kitle mobilizasyonuna yoğunlaşan bu analizlerin yapı ve özne odaklı olduğu görülmektedir. Özne odaklı yaklaşımda “rasyonel aktör” modeli uyarınca bireyin İslami gruplara katılım nedenleri değerlendirilmiştir. Fakat sosyal hareketlere katılımı bireyi motive eden kâr ve çıkarlara odaklanarak açıklayan bu yaklaşımın, İslami gruplarda öne çıkan cihat anlayışını açıklayamayacağı önermesi ortaya koyularak İslami grupların rasyonel aktör modeline uymadığı öne sürülmüştür.⁶² Yapıya odaklanarak sosyal aktivizmin temelini toplumsal, ekonomik ve kültürel izolasyon olarak gören işlevselci yaklaşım ise, İslami hareketlere katılımı yapısal ve psikolojik sebepler çerçevesinde açıklama girişiminde bulunmuştur.⁶³ Burada dikkat çekilmesi gereken nokta ise rasyonel aktör modeline uymadığı öne sürülerek “ötekileştirilen”, işlevselci kurama dâhil edilerek de “kapsanan”, fakat her iki durumda da dünyası Batılı tarafından onun bakış açısı ve bilgi alanı uyarınca “yaratılan” bir Şark ve Şarklı'nın ortaya çıktığıdır.⁶⁴

İslami hareketlere katılımın sosyolojik analizi konusunda ise incelenen kitaplar arasında en kapsamlı analizi Wickham, *Mobilizing Islam:*

62 Wickham, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, s. 151-206. Burada yapılan eleştirinin hareket noktasını, İslami hareketler ve cihat gibi toplumsal olguların Doğu toplumlarının kendi iç dinamikleri çerçevesinde incelenmeyip Batılı kavramlar uyarınca açıklanması ve kapsanması oluşturmaktadır. Zira uygulanan bu yöntem Batılı hâkimiyeti yeniden pekiştirmekten öteye gitmemektedir. Dolayısıyla rasyonel aktör modeli İslam'da cihat olgusunu Kuran'da geçtiği şekli ile açıklayamayacağı için İslami hareketlerin yalnızca bu model çerçevesinde incelenmesinin en temel işlevi de, Batılı aklın üstünlüğünün yeniden üretilmesi olmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Alev Erkilet, *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*, Ankara: Hece Yayınları, 2. Baskı, 2010, s. 20-23 ve 137-138.

63 Quintan Wiktorowicz, “Introduction: Islamic Activism and Social Movement Theory”, Quintan Wiktorowicz(Ed.), *Islamic Activism A Social Movement Theory Approach*, Indiana: Indiana University Press, 2004, s. 6 ve Ziad Munson, “Islamic Mobilization: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood”, s. 491.

64 Said, bu konuda “Şark bilgisi güçten kaynaklandığı için bir bakıma Şark'ı Şarklı'yı Şarklı'nın dünyasını yaratır.” demektedir. Bkz. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 50.

Religion, Activism and Political Change in Egypt isimli kitabında ortaya koymuştur. Wickham, Mısır örneğinden hareketle ve daha çok Müslüman Kardeşler'i temel alarak sosyolojik bağlamda birebir mülakat ve gözlemler ile etraflı bir şekilde kitleleri İslami gruplara katılmaya iten sebepleri toplumsal bir çerçevede değerlendirmiştir. Bu bağlamda Wickham'ın en temel saptaması, İslami hareketlerin gençler, özellikle de sosyal ve ekonomik olarak topluma entegre olamamış, kültürel bir marjinallik içerisinde yaşayanlar arasında yaygın olduğudur.⁶⁵ Wickham'a göre, "marjinal grupların" İslami hareketlere katılımındaki yaygınlığın sebepleri ise bu hareketlerin bireylerin topluma mobilizasyonlarını sağlamada oldukça aktif olması, maddi kaynaklara ulaşım ve sosyal çevre gibi ihtiyaçlarını karşılayarak dayanışmaya teşvik etmesi ve aidiyet hissini geliştirmesidir.⁶⁶ Görüldüğü üzere İslami gruplara katılımı bireysel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlara indirgeyen bu yaklaşım da rasyonel Batı bakış açısını yeniden üretirken, tehlike odaklı bakılan İslami grupların büyümesine sebep olarak da toplumun "bozuk ve adaletsiz, eşitsiz" yapısına dikkat çekmiştir.⁶⁷ Bu bağlamda bu söylemin tam da Amerika'nın demokrasi öğreticiliği konusunda bu rolünü gerekeleceği tespit ve analizleri içermekte olduğu görülmektedir.

İslami hareketlerin yaygınlaşma sebeplerini ortaya koyan sosyolojik ve kuramsal tahliller Amerika'nın bölgede demokrasi inşasına yönelik politikasını meşrulaştırırken, terörle savaş bağlamında siyasi analizler sunan

65 Wickham, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, s. 123.

66 Wickham, *Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt*, s. 153.

67 Buradaki eleştirinin hareket noktası, İslami hareketlerin yalnızca toplumun dışında kalmış marjinal grupların sosyal, psikolojik ihtiyaçlarıyla açıklanamayacağıdır. Zira bu açıklama en temelde bu hareketlerin yalnızca tehdit ve tehlike odaklı bir bakışla ele alınmasına hizmet etmektedir. Hâlbuki Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin kuruluşuna bakıldığında cemiyetin çoğunluk olarak sosyal statüsü düşük kimselerden oluştuğu bir gerçektir, fakat bu kimselerin dini ve milli hassasiyete sahip, İslami ıslahatı önceleyen kişiler olduğu ve İhvan hareketinin ilk olarak 'Ahlak Disiplini Okulu' olarak kurulduğu da atlanmaması gereken önemli bir husustur. Ayrıca Müslüman Kardeşlerin özellikle 1935'li yıllardan itibaren okul, hastahane, kurs, eczane ve camilerin kuruluşunda aktif olduğu ve cemiyet üyelerinin de doktor, öğretmen, bankacı gibi statüsü yüksek kimselerden oluştuğu göz önüne alındığında hareketin salt marjinal kimselerin kurduğu ve toplum için tehlike oluşturabilecek bir örgüt olarak büyük genellemelerin içerisine koyulmaması gerektiği açığa çıkmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Halil İbrahim Canbegi, *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*, İstanbul: Öteki Adam Yayınları, 2013, s. 85-95.

yazarlar, daha çok örgütlerin ideolojilerine yönelerek Amerika'nın bölgedeki çıkar ve politikaları için tehdit oluşturabilecek unsurları ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Müslüman Kardeşler özelinde siyasi açıdan en çok göze çarpan analizler, hareketin el-Kaide gibi radikal olarak nitelenen örgütlerin türeyişine zemin hazırlayan bir ideolojiye sahip oluşuna yoğunlaşmıştır. Ayrıca İhvan hareketinin Amerika'nın terör listesinde olan ve 2001 saldırılarından sonra da ciddi birtakım yaptırımlar uyguladığı Hamas'a olan desteği⁶⁸ ve sosyalist ideoloji ile arasında kurulan benzerlik de söz konusu yayınlarda en çok dikkat çekilen diğer hususlardır.

Müslüman Kardeşler'in el-Kaide ile bağlantısı incelenen kitaplarda, Batı karşıtı ve cihatçı ideolojinin Müslüman Kardeşler'den türediği savı üzerinden ele alınmış, özellikle de Seyyid Kutub'un el-Kaide üyeleri üzerindeki etkisine⁶⁹ ve Afganistan'da radikal örgütlerin bir araya gelmesini kolaylaştırması bağlamında da Müslüman Kardeşler'in tüm Ortadoğu'da etkin olan dağınık yapısına⁷⁰ dikkat çekilmiştir. El-Kaide ile olan ideolojik bağlantının yanında İsrail işgaline karşı cihat söylemini ön plana çıkarılması ve bu işgale karşı koyan Hamas'ın, bizzat Müslüman Kardeşler'in Filistin'deki şubesi olması, yazarların Müslüman Kardeşler'i terörizmi tetikleyen bir örgüt olarak resmetmelerinin önünü açmıştır. Örneğin İslamcılarının amaçlarını gerçekleştirmek için her zaman şiddete başvuruyorlarsa da ondan tamamıyla kaçınmadıklarını öne süren Noah Feldman, bu görüşünü kendini barışçı bir örgüt olarak tanımlayan Müslüman Kardeşler'in Hamas'a verdiği destek ile temellendirmiştir.⁷¹ Benzer bir yaklaşım ile Angel Rabasa da bazı İslami hareketlerin kolaylıkla radikal ya da ılımlı diye etiketlenemeyeceklerini, bu yüzden her iki ideolojiyi de taşıyan örgütler olarak ele alınmalarının gerekliliğini Müslüman Kardeşler'in "militan" bir örgüt olan Hamas'a verdiği destek ile temellendirmiştir.⁷²

Son olarak kitaplarda Müslüman Kardeşler'in siyasi analizi bağlamında bazı yazarların Müslüman Kardeşler ile sosyalizm arasında kurdukları

---

68 Glenn E. Robinson, " Hamas as Social Movement", Quintan Wiktorowicz (Ed.), *Islamic Activism A Social Movement Theory Approach* içinde, Indiana: Indiana University Press, 2004, s. 112.

69 Michael Axworthy, "The Iranian Predicament", Karl Yambert(Ed.), *The Contemporary Middle East* içinde, 3. Basım, Boulder: Westview Press, 2013, s. 298.

70 Michael Axworthy, "The Iranian Predicament", s. 304.

71 Noah Feldman, *The Fall and Rise of the Islamic State*, s. 114.

72 Rabasa, Benard, vd, *The Muslim World After 9/11*, s. 14.

ideolojik benzerlik dikkat çekmektedir. Bu konuda Daniel Pipes, Müslüman Kardeşleri de içerisine dâhil ettiği fundamentalist ideoloji⁷³ ile sosyalizm arasında bir benzerlik ortaya koyarken⁷⁴, Asef Bayat bu benzerliği Müslüman Kardeşler ile Marxistler'in ideolojileri çerçevesinde izledikleri yöntem ve faaliyetlerini ele almak suretiyle kurmuştur. Bu bağlamda Bayat, Müslüman Kardeşler'in ideolojilerini hayata geçirebilmek için alt sınıflardan ziyade daha çok orta sınıf ile ilgilendiği⁷⁵, onlara yönelik projeler geliştirdiği ve onların mobilizasyonunu misyon edindiğini söyleyerek bu durumu Marxistlerin, ideolojileri doğrultusunda endüstriyel proleterya ile ilgilenmelerine benzetmiştir.⁷⁶ Ayrıca totaliter bir ideoloji ve bir "ütopya" olarak tanımlanan şeriatin, komünizmden farklı olmadığı ve bu sebeple şeriatini savunan "radikal" İslamcılar üzerindeki etkisi bağlamında Seyyid Kutub'un da İslamcıların "Karl Marx"ı olduğuna dair yorumlar da dikkat çekmektedir.⁷⁷

Amerika'nın Ortadoğu politikasında iki önemli ilke petrol ve İsrail'in güvenliğidir ve özellikle İslamcılığın hızla yükselişe geçtiği 1970'li yıllardan itibaren, sonrasında da 11 Eylül'e müteakip Amerikalı siyasetler bu iki ilke hususundaki çıkarların dış güçlerden çok bölgedeki İslamcı karşıtlardan gelebileceğini düşünmektedir.⁷⁸ Bu bağlamda Amerika bilhassa 11 Eylül'den sonra Ortadoğu siyasetini belirleyen söylemlerini daha da keskinleştirerek bölgedeki siyasi, askeri nüfuzunu da arttırmıştır. Bu politikasının iç ve dış siyasetteki meşrulaştırıcısı ise özellikle medya kanalıyla dağıtılan ve sunulacak habere, yoruma göre uyarlanan "bilimsel tespitler" olmuştur. Nitekim 11 Eylül sonrası Amerikalı bilim adamlarının yazınlarında Müslüman Kardeşler'in analizinin yapıldığı bu çalışmada da sosyolojik, siyasi ve kuramsal olarak yazınların içeriğinin değiştiği fakat siyasetlerin söylemleri temelinde Doğulu'nun "öz"üne eklenen imgelerin,

73 Daniel Pipes, "Fundamentalist Muslims between America and Russia", Foreign Affairs, Vol 64, No: 5, s. 941.

74 Pipes, "Fundamentalist Muslims between America and Russia", s. 950, 951, 952.

75 Asef Bayat, *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, s. 82.

76 Bayat, *Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East*, s. 179.

77 Bkz Paul Berman, "The Philosopher of Islamic Terror", New York Times, 23 Mart 2003, <http://www.nytimes.com/2003/03/23/magazine/the-philosopher-of-islamic-terror.html?src=pm&pagewanted=1> ve Esposito, *The Future of Islam*, s. 67.

78 Fawaz A.Gerges, *America and Political Islam*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, s. 12.

üretilen farkın değişmediği görülmüştür. şüphesiz Doğu'ya atfedilen ve dönemin koşullarınca giydirilen yeni temsillerle yeniden üretilen bu "öz" de Batılı iktidarın yeniden üretilmesi bağlamında şarkiyatçı düşünceye işlenen süresizlikle ilintilidir.

Sonuç

Bu çalışmada amaçlanan 11 Eylül'den sonra Amerikan şarkiyatçılığında Müslüman Kardeşler temsilinin analizini, şarkiyatçılığın kurgu, kimlik ve iktidar ilişkileri ile birbiriyle bağlantılı bir şekilde işleyen ve sürekli olan genel bir çerçeveye yerleştirmektir. Zira Said'in de belirttiği üzere şarkiyatçı düşünce biçiminde şark'ın 'şarklaştırılmış' olduğuna inanıp da bunun yalnızca imgelemin bir gereği olarak ortaya çıktığını öne sürmek ikiyüzlülük olur.⁷⁹ Dolayısıyla her şeyden önce Doğu ile Batı arasında iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir gelenek olan şarkiyatçılığın, Doğu söz konusu olduğunda söylemsel bir tutarlılığa dayalı arşivinin kurumlar arası ilişkilerde yeniden üretilen yapısının ve bu yapının sahip olduğu işlevselliğin anlaşılması, şarkiyatçılığın nasıl işlediği sorusu üzerinden sağlam bir analiz çerçevesine oturtulabilecektir. Bu bağlamda çalışmanın giriş kısmında Amerikan şarkiyatçılığının işleyiş basamaklarında öne çıkan etkenler temelinde ana hatlarıyla şarkiyatçılığın Amerikan biçemi ortaya konulduktan sonra Müslüman Kardeşler temsili Amerikan şarkiyatçılığına dinamiğini veren bilimsel yayınlar üzerinden analize tabi tutulmuştur. Bu çerçevede ortaya çıkan sonuçların da yine kurgu, kimlik ve iktidar ilişkileri başlıkları altında ortaya konulması anlamlı olacaktır.

Doğu Bir "Kurgudur"

Doğu'nun "kurguluğu" şarkiyatçı söylemin Batı'nın Doğu'ya bakışı çerçevesinde şark'ın farklılığını yeniden üreterek onu dönüştürmesi ve biçimlendirmesini ima eder. Kurgu, şark'ın olgusal gerçekliğini imgesel düzleme taşır ve böylelikle şark'ın kendisi Batı'nın şark kurgusu karşısında değersizleşir. Bu kurguyu işler kılan şarkiyatçı yöntemler ise, Doğu'ya yaklaşımın özcü ve indirgemeci bir bakış açısına dayandırılması, Doğu tasvirinde genellemeci ve basmakalıp ifadelerin kullanılmasıdır. Bu bağlamda Amerikan şarkiyatçılığında İhvan'a yönelik tasvir ve tanımlamalara

---

79 Said, şarkiyatçılık, s. 15.

bakıldığında ilk söylenmesi gereken İhvan'a yönelik yalnızca Amerika'nın bölgedeki çıkar ve politikaları gereği "yararlı" bilgilerin "seçilmiş" olduğudur. Bu bilgiler temelinde İhvan'ın "farklılığı" daima İslam'a indirgenmiş ve hareket, içerisinde oluşacak bölgesel hiçbir farklılığa yer verilmeksizin hep aynı yineleyim ve basmakalıp ifadeler ile tekrar tekrar üretilmiştir. Öyle ki 2001-2014 yılları arasında yayınlanmış kitap ve makalelerde İhvan'a yönelik tasvir ve tanımlarda onun "şeriat savunusu, cihadı önceliği, Amerika ve İsrail'e karşı düşmanca tutumu, moderniteye karşıtlığı" gibi ifadelerin hiçbir açıklama ve sorgulanmaya tabi tutulmaksızın hazır kalıplar şeklinde İhvan'ın dönemsel ve bölgesel farklılıkları yok sayılarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu durum da Şark'ın gerçekliğini Şark kurgusu içerisine hapsederek Şark söz konusu olduğunda her defasında Şark'tan çok kurguya başvuran şarkiyatçı söylemin bilimsel yayınlarda da yer aldığının bir göstergesidir.

Batı, Kimliğini Doğu Kurgusundan Hareketle İnşa Eder

Şarkiyatçılığın işleyiş mantığının ikinci basamağında Batı'nın kimliğini Doğu kurgusundan hareketle Doğu'nun "farklılığını" ötekileştirerek kendini doğrulaması neticesinde inşa etmesi yer almaktadır. Batılı kimliğin üretiminde devreye giren şarkiyatçı yöntem ise Doğu ve Batı'yı karşıt kutuplar olarak kurmak olup, bu yöntemin en temel çıktısı da Doğu ve Batı arasındaki ilişkinin asimetrik bir düzleme oturtulmasıdır. Bu çerçevede Amerikan şarkiyatçılığında İhvan temsilinin analizi için incelenen bilimsel yayınlarda da hareketin, şeriat yanlısı, modernite ve sekülerizm karşıtı olması gibi yalnızca Batılı bakış açısını yeniden üretme işlevi gören kurguya dayandırıldığı; böylelikle liberalizm, demokrasi, eşitlik, adalet gibi Amerika'nın temsil ettiği ve öğreticiliğini üstlendiği değerlerin bir kez daha doğrulandığı görülmektedir. Bu durumda Ortadoğu'nun dini, siyasi, sosyolojik yapısını, Ortadoğu'da İslami hareketler ve kurumsallaşmalarını ele alan yayınlarda İhvan'ın, bölgenin sahip olduğu dini, kültürel, siyasi yapılanma çerçevesinde anlaşılmasından çok yalnızca Batı'nın temsil ettiği değerlerin karşıtı olarak temsil edilmesi Amerika'nın "ne olmadığı" üzerinden kendi kimliğini yeniden ürettiğinin en bariz göstergesidir.

Batı Bu Kurgu ve Kimliğe Yaslanarak Doğu Üzerindeki İktidar İlişkilerini Üretir ve Pekiştirir

Said, şarkiyatçılığın bir söylem olarak incelenmedikçe Batı'nın Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel, imgesel olarak çekip çevirebilmesini –hatta üretebilmesini- sağlayan bu sistemli disiplinin anlaşılmasını olanaksız görmektedir.⁸⁰ Burada Said, şarkiyatçı söylemin Şark hakkında üretmiş olduğu bilginin, kurumlar arası dağılımı ve yeniden üretilmesi ile Batı'ya sağladığı yetkeye dikkat çekmektedir. Zira şarkiyatçılık Şark'ın süregitmesine bağlı bir disiplin ise bu süregitme hali de “Şarklaştırılmış, Şarklı kalmaya boyun eğdirilmiş Şarklı”ya bağlıdır. Bu noktada Şark'ın Şarklaştırılmasında da devreye giren kurguyu ve kimliği işlevselleştirerek yeniden üreten iktidar ilişkileridir. Bu çerçevede Amerikan şarkiyatçılığına bakıldığında Amerika'da Şark'a yönelik tavır ve tutumun arkasında bilim adamları ve siyasilerin paralel söylemlerine dayanan güçlü bir kurumsal kudret olduğu görülmektedir. Amerika'da alan araştırmaları şeklinde bölge uzmanları tarafından yürütülen Doğu çalışmalarının temelinde siyasilerin bölgedeki politikalarında yol gösterici olma kaygısı yer almaktadır. Bu çerçeveden hareketle bilimsel yayınlara bakıldığında Müslüman Kardeşler kurgusu üzerinden Batı'nın üretmiş olduğu iktidar ilişkilerinin analizi bağlamında en çok dikkat çeken husus, İhvan'ın Amerika'nın bölgedeki terörle savaş politikasını ve bu yönde ürettiği söylemlerini gerekçelendirecek şekilde sunulmuş olmasıdır. İncelenen yayınların tümünde de tek biçimli olacak şekilde tasvir edilen İhvan hareketine yönelik söylemlerin, onun terör örgütlerinin türeyişine sebep olan İslamcılık ideolojisinin doğuşunda rol alan temel örgüt olduğu tezi üzerine şekillenmiş olduğu görülmektedir. Bu ideolojisi ile birlikte Amerika ve İsrail'e karşı olan tutumu, moderniteye düşmanlığı ve alternatifliği, Komünizm ile olan bağlantısı da yayınlarda öne çıkarılan başat unsurlar arasındadır.

Toparlanacak olursa, Said Batı için Şark'ın daima “Şarklı” olacağını, değişen süreç ve dönemler arasındaki tek farkın ise Şark'ın özündeki Şarklılığı görmek konusunda gösterilen “neden” bağlamında gözlenebileceğini belirtir⁸¹ ve böylelikle Batı'nın Doğu ile girmiş olduğu ilişki biçimi olarak şarkiyatçılığın “süresizliğine” dikkat çeker. Amerikan şarkiyatçılığında Doğu ile girilen ilişkide Şarklılığı görmek için gösterilen nedenler Amerika'nın

---

80 Said, Şarkiyatçılık, s. 13.

81 Said, Şarkiyatçılık, s. 267.

bölgedeki siyasi ve ekonomik çıkarları temelinde şekillenmiş, 11 Eylül'den sonra ise terör ve Ortadoğu arasında kurulan bağlantı bu ilişkinin özünü oluşturmuştur. Bu çerçevede Müslüman Kardeşler gibi Ortadoğu'da İslamcılık bağlamında kilit bir konuma ve birçok farklı kola sahip olan, ayrıca din temelli bir organizasyon olmasıyla birlikte sosyal ve ekonomik hayatta da oldukça aktif bir organizasyonun Amerikan şarkiyatçılığında 11 Eylül'den sonraki temsilinin analizi Said'in şarkiyatçılıkta dikkat çekmiş olduğu süresizliği ortaya koymaktadır. Zira yukarıda kurgu, kimlik ve iktidar ilişkileri ile tek tek başlıklar halinde ifade edildiği üzere İhvan hareketi yalnızca 11 Eylül'den sonra Amerika'nın Şarklılığı görmek için gösterdiği neden -terör tehlikesi- penceresinden ele alınmıştır. Bu durum da, Batı'nın Şark kurgusu temelinde kendi kimliğini inşa ettiği, bu kurgu ve kimliğe yaslanarak da Doğu üzerindeki iktidarını gerekçelendirdiği ve meşrulaştırdığı tezi temelinde, şarkiyatçı düşüncenin halen Batı'nın Doğu ile girmiş olduğu ilişkide yeniden üretildiğinin bariz bir göstergesidir.

Kaynakça

- Alev Erkilet (2010), Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler, Hece Yayınları, Ankara.
- Angel Rabasa, Chery Benard, Peter Chalk vd. (2004), The Muslim World After 9/11, RAND Corporation, California.
- Asef Bayat (2010), Life as Politics: How Ordinary People Change the Middle East, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Bryan S. Turner (2003), Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, Anka Yayınları, İstanbul.
- Bryan S. Turner (2011), Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State, Cambridge University Press, Cambridge.
- Carrie Rosefsky Wickham (2002), Mobilizing Islam: Religion, Activism and Political Change in Egypt, Columbia University Press, Columbia.
- Daniel Brumberg ve Dina Shehata (2009), Conflict, Identity, and Reform in the Muslim World Challenges for U.S. Engagement, US Institute of Peace, Washington.
- Daniel Pipes (2002), In the Path of God: Islam and Political Power, Transaction Publishers, New Jersey.
- Douglas Little (2008), American Orientalism, The University of North Carolina Press.
- Edward W. Said (2012), Şarkiyatçılık, Metis Yayınları, İstanbul.
- Fawaz A. Gerges (1999), America and Political Islam, Cambridge University Press, Cambridge.
- Fawaz A. Gerges (2009), The Far Enemy: Why Jihad Went Global, Cambridge University, Cambridge.
- Halil İbrahim Canbegi, (2013), Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Öteki Adam Yayınları, İstanbul.
- John L. Esposito (2002), Unholy War: Terror in the Name of Islam, Oxford University Press, New York.
- John L. Esposito (2009) , The Future of Islam, Oxford University Press, New York.
- Karl Yambert (2013), The Contemporary Middle East, Westview Press, Boulder.
- Mahmood Mamdani (2005), İyi Müslüman Kötü Müslüman, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul.

- Noah Feldman (2010), *The Fall and Rise of the Islamic State*, Princeton University Press, Princeton.
- Roland Barthes (1998), *Çağdaş Söylenler*, Metis Yayınlar, İstanbul.
- Stuart Hall, David Held, Don, Hubert, and, Kenneth Thompson (Ed.) (1996), *Modernity: An Introduction to Modern Societies*, Blackwell Publishers.
- Quintan Wiktorowicz (Ed.) (2004), *Islamic Activism A Social Movement Theory Approach*, Indiana University Press, Indiana.
- Zachary Lockman (2012), *Hangi Ortadoğu*, Küre Yayınları, İstanbul.
İnternet Yayınları
- Bernard Lewis (2005), “Freedom and Justice in the Modern Middle East”, *Foreign Affairs*, Vol 84, No: 3 (Mayıs-Haziran), <http://www.foreignaffairs.com/articles/60796/bernard-lewis/freedom-and-justice-in-the-modern-middle-east>
- Dag Tuastad (2003), “Neo-Orientalism and the New Barbarism Thesis: Aspects of Symbolic Violence in the Middle East Conflict(s)”, *Third World Quarterly*, 24: 4, <http://www.jstor.org/stable/3993426>
- Daniel Pipes, “Fundamentalist Muslims between America and Russia”, *Foreign Affairs*, Vol 64, No: 5, <http://www.foreignaffairs.com/articles/41054/daniel-pipes/fundamentalist-muslims-between-america-and-russia>
- Paul Berman, “The Philosopher of Islamic Terror”, *New York Times*, March 23, 2003, <http://www.nytimes.com/2003/03/23/magazine/the-philosopher-of-islamic-terror.html?src=pm&pagewanted=1>
- Robert S. Leiken, and Steven Brooke (2007), “The Moderate Muslim Brotherhood”, *Foreign Affairs*, Mart-Nisan, <http://www.foreignaffairs.com/articles/62453/robert-s-leiken-and-steven-brooke/the-moderate-muslim-brotherhood>
- Sut Jhally, “Edward Said on ‘Orientalism’”, http://www.mediaed.org/assets/products/403/transcript_403.pdf.
- Ty Solomon (2013), “Time and Subjectivity in World Politics”, *International Studies Quarterly*, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/isqu.12091/pdf>
- Ziad Munson, “Islamic Mobilization: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood”, <http://www.lehigh.edu/~zim2/p487.pdf>